

Люба Кияновська

**AD HONOREM УЛЮБЛЕНОГО ВЧИТЕЛЯ:
ЮВІЛЕЙ ВСЕВОЛОДА ЗАДЕРАЦЬКОГО.**

Ювілейну статтю про Всеволода Всеволодовича Задерацького хотілося би почати з латинського вислову: *Ex opere artifex agnoscitur* (майстра видно по роботі). Умисне двічі звернулась до латини – в назві і в першому ж реченні, оскільки саме завдяки професору усвідомила, з якою легкістю і блиском можна користуватись величезною скарбницею латинських максим. Але... властиво всі тексти, які пише Всеволод Всеволодович, позначені в однаковій мірі глибиною і легкістю, блиском стилю і залізною логікою, доступністю, захопливістю викладу і точністю наукових формулювань. А його доповіді і промови – це суцільний інтелектуальний бенкет! Його музикознавчі розвідки написані особливим впізнаваним стилем, що сам собою може становити об'єкт дослідження. Загалом же наукові концепції Всеволода Задерацького мають одну величезну перевагу: вони всі виходять від живого музичного звучання і логіки музичної форми, інтонаційної виразності і тембральної барвистості композиторського артефакту. Не виникають з умоглядного теоретизування, прагнення вкласти твір у наперед задану схему, а стають результатом вдумливого вслуховування в звуковий універсум. Саме на цій zasadі були написані його фундаментальні праці: «Поліфонія в інструментальних

творах Д. Шостаковича», «Поліфонічне мислення Ігоря Стравінського», підручник в двох томах «Музична форма», численні статті та розвідки, присвячені видатним постатям музики ХХ ст. Тут не можу спеціально не згадати, що в компендіумі інтересів видатного вченого завжди знаходиться місце українській музиці: зв'язків із своєю alma mater – Львівською національною музичною академією ім. М. Лисенка – він не поривав ніколи, хоча й виїхав звідси п'ятдесят років тому.

В ювілейній статті наче годилося би дати об'ємну біографію «головного героя», а потім – розгорнутий аналіз його наукового доробку, але авторка вирішила не робити ні того, ні іншого з цілком прагматичних міркувань. Біографії видатних особистостей тепер доволі докладно подаються у Вікіпедії та інших Інтернет-джерелах, тож переказувати їх немає жодного сенсу. Для того ж, щоби більш-менш репрезентативно проаналізувати науковий доробок Всеволода Задерацького, знадобилось би щонайменше 20–25 сторінок, які не передбачені форматом ювілейної статті. Тому врешті після тривалих роздумів обрала форму ностальгійного есе, присвяченого педагогічному таланту Всеволода Всеволодовича, оскільки ця вельми суттєва сторінка його різнобічної діяльності якось завжди залишається в тіні – а даремно: вона настільки ж досконала, як і все, що робить видатний вчений, бо ж «велика людина велика у всьому». Тим більше почуваюсь до обов'язку написання такої статті, що я мала справжнє щастя бути аспіранткою Всеволода Всеволодовича і написати під його керівництвом кандидатську дисертацію – його педагогічні засади стали для мене на все життя взірцем того, як слід спілкуватись зі своїми вихованцями.

При okazji варто поміркувати над роллю і завданнями наукового керівника дисертації. Мені надзвичайно імпонує німецьке визначення „Doktorvater” чи „Doktormutter”, тобто «батько» або «мати кандидатської дисертації». У нас подібне визначення якось ніколи не заіснувало, можливо, через типово радянську та пострадянську штивність і непорушне правило збереження службової дистанції. Але Всеволод Задерацький був власне таким ідеальним стовідсотковим „Doktorvater”. В багатьох аспектах його підхід до занять з аспірантами відзначався кількома важливими принципами, які видаються надто суттєвими для формування нової наукової генерації. І чим більше над ними роздумую, тим більше переконаюсь у їх актуальності в сучасному середовищі гуманістичних досліджень.

Перший науково-педагогічний принцип професора Задерацького – довіра і повага до власних ідей аспірантів, що інспірувало креативність їх мислення, самостійність висновків. Не думаю, що в той час – на початку 80-х років у дрімучому брежнєвському застої – він знав теорію Лоуренса Кольберга і константський метод його учня Джорджа Лінда, але форма його спілкування з учнями повністю відповідала постулатам згаданої теорії, визнаної натеper однією з найпродуктивніших у педагогіці. Метод Кольберга виключає «будь-які авторитарні, фундаментальні, непомильні і позначені абсолютним переконанням у своїй непомильності твердження, в тому числі методологічні твердження педагога, який з огляду на свою перевагу (як експерт і авторитет) нівечить засади рівності шансів у дискурсі... Константський метод спрямований на те, щоби втілити принципи

етики дискурсу в певному освітньому середовищі: морально освічені особи переносять свої досягнення у суспільну реальність»¹.

От дійсно чого ніколи не було у нашому спілкуванні з професором Задерацьким – це відчуття його непомилності і вишості. Звісно, що Всеволод Всеволодович робив зауваження – і немало! – але вони торкались виключно якогось конкретного твердження, ніколи натомість не зачіпали творчих можливостей чи інтелектуального потенціалу молодого адепта науки: «Дуже цікаво, справді перспективна ідея! Але знаєш... Цей пасаж тут взагалі не до речі, головна сутність просто розмивається, треба знайти точнішу дефініцію. А тут, як на мене, аргументація слабкувата». Проте ці зауваження не означали, що треба було безапеляційно їх приймати: будь-яку свою думку, з якою він не погоджувався, можна було відстоювати у вільній дискусії, що завжди провадилась в доброзичливому тоні – і не раз професор приймав мою точку зору, наголошуючи, що моя аргументація врешті була переконливою. Після таких дискусій насправду «виростали крила», але й приходило усвідомлення необхідності солідно підбудовувати кожен свою гіпотезу чи висновок. Так формувался текст дисертації, виношений і пережитий нами обома. Тож зі своїх аспірантських студій я винесла не тільки допрацьований текст, що можна було сміливо подавати на захист, але й дещо значно важливіше: принципи наукового пошуку, звичку триваліший час обдумувати і перевіряти власні гіпотези, ставити їх під сумнів та координувати з існуючими вже положеннями і концепціями, виходити тільки і виключно від музичної практики, від слухових орієнтирів, бути чутливим до змін звукового середовища, не боятись нових тематичних напрямків, навіть якщо на початку вони видаються екстравагантними.

Не менш важливим був і наступний принцип наукового спілкування Всеволода Задерацького зі своїми вихованцями, заснований, мабуть, на геніальній педагогічній інтуїції: він завжди вселяв віру в успішність їх праці, вмів «запрограмувати на успіх», і переконати у важливості того, що вони роблять. Причому до кожного з учнів він міг знайти свій індивідуальний підхід, який завжди виявлявся правильним.

Звернувшись до психологічного визначення різних типів педагогів: педагог-тиран, педагог-батько, педагог-приклад, педагог-друг та ін. – прийшла врешті до висновку, що Всеволод Всеволодович репрезентує універсальний або ідеальний тип, бо гнучко поєднує всі вищеназвані. Він з легкістю переходив від «тиранічної» постави до батьківської турботи, від виняткової приязності і легкості в спілкуванні до демонстрації (цілком природної, здебільшого навіть спонтанної) таких інтелектуальних висот і багатства ерудиції, від яких захоплювало дух. Ця багатовимірність унікальної особистості вражала тоді і до сьогодні залишається недосяжним ідеалом. І кожна з цих іпостасей Задерацького-педагога будить зворушливі спогади...

Тиран: прагнучи показати, як «по-вченому» вмю писати і скільки мудрих слів вже вивчила, дуже горда із себе, принесла текст, десь так на 75% складений з речень на кшталт: «в парадигмі трансцендентної екзистенції артефакту еліміну-

¹ Цит. за: Ewa Nowak, Karolina Cern. Ethos w życiu publicznym. Warszawa: Wydawnictwo PWN 2007; доступ в Інтернеті: <http://wiedzaiedukacja.eu/archives/1704> (18 листопада 2015)

ватимемо еґо-персоналістичний корелят». Професор кілька разів уважно перечитав мій шедевр, після чого акуратно перекреслив всю сторінку нахрест і на полях написав: «а теперь человеческим языком». Подіяло раз і назавжди.

Батько: я перший раз в Москві. Величезне, неспокійне, тривожне місто. Мені некомфортно і дуже шкода себе. Всеволод Всеволодович – декан історико-теоретичного факультету Московської консерваторії – призначив мені час заняття, але засідання, на якому він мусив бути, затягнулось. Чекаю – і себе стає шкода все більше. Приходить Всеволод Всеволодович, посміхається своєю неповторною посмішкою, від якої в моменті зникають всі жалі й страхи, і промовляє (саме промовляє, як актор на сцені, прекрасно змодульованим голосом з виразною палітрою інтонацій): «Солнышко, сначала пошли пить кофе». І ми йдемо в буфет Московської консерваторії, шеф гонорово пригощає мене не тільки кавою, але й канапкою з червоною ікрою (в той час розкіш просто немислима! У Львові такі делікатеси водились лише в спецмагазинах для Parteigenosse). Цей чисто людський жест тоді дуже мене вразив...

Приклад: зайве спеціально наголошувати, що енциклопедичні знання Всеволода Задерацького дивували всіх, хто мав нагоду чути його лекції, читати праці чи спілкуватись особисто. Одного разу, коли з приводу чергового фрагменту моєї дисертації професор навів з десяток розмаїтих тлумачень і ще стільки ж дефініцій, що походили з різних музикознавчих праць, цілком легко, спонтанно і не напружуючись, я напів із захватом, напів з відчаєм вигукнула: «Ніколи мені не вдасться досягнути такого фантастичного рівня знань у будь-якій галузі музикознавства, який маєте Ви!» Всеволод Всеволодович відповів дуже спокійно і ледь іронічно: «А ти – як і кожен – будеш мати той рівень знань, який сама собі визначиш. Ніякого особливого дива немає: те, що вважатимеш за потрібне і цікаве, те й запам'ятаєш. Є багато галузей, в яких я мало що тямлю. А є і такі сфери, які весь час тримаю в полі уваги, стежу за всіма новинками». Але, здається, коло його інтересів було винятково широким, принаймні в гуманістичних науках, що дозволяло видатному вченому висловлювати новаторські ідеї на стику різних модусів бачення одного й того ж явища в мистецтві.

Недаремно ж він починав з поліфонії ХХ ст. – спочатку Шостаковича, потім Стравінського. Поліфонічна логіка, здатність вибудувати досконалу вертикальну і горизонтальну конструкцію (в композиторському вимірі) чи докладно її розшифрувати, знайти точний вербальний відповідник (в музикознавчому вимірі) – це вищий пілотаж, який вимагає гострого слуху, математичних нахилів і часо-просторової орієнтації, та й взагалі багатьох музичних та інтелектуальних здібностей. Його зацікавлення цією архіскладною галуззю музичної науки було обумовлено не тільки специфічним способом мислення, але й родинною традицією. Його батько, особистість складної і трагічної долі, талановитий композитор Всеволод Петрович Задерацький, прославився тим, що одним з перших в ХХ ст. створив цикл прелюдій і фуг – задовго до Шостаковича і Гіндеміта. Не без значення виявився і вплив наукового керівника кандидатської дисертації Всеволода Всеволодовича – видатного російського вченого Володимира Протопопова.

На цьому міцному фундаменті Всеволод Задерацький-молодший звів міцну гармонійну будівлю слова про музику, вона може служити взірцем не лише для його численних учнів, але й для всіх, хто відкриває для себе канони музичної творчості ХХ ст.

Колега і друг: «Справжній вчитель – це той, хто залишається зі своїм учнем на все життя». Ця східна мудрість передбачає переносний сенс, але в моєму випадку вона дійсно мала доволі прямолінійне втілення. Із моїм безмежно шанованим ментором мені пощастило зустрічатись ще багато разів, у Львові, Москві, Києві й Одесі... Кожна така зустріч залишалась незабутнім слідом у пам'яті, відкривала якісь нові грані його неймовірної особистості. Але одна така зустріч врізалась в пам'ять особливо сильно. Це був вечір пам'яті його батька, Всеволода Петровича, організований вдячним сином. Концерт з творів композитора підготувала доцент Христина Блажкевич зі своїм класом, вона ж видала монографію про творчість митця. Проте саме в той вечір нам всім, кому здавалось, що ми добре знаємо Всеволода Всеволодовича, розуміємо його легку, сонячну оптимістичну натуру, відкрився інший чоловік: той, який протягом всього життя таїв у глибині серця великий біль, співпереживання трагедії найближчої людини. Без звичних для нього дотепів, без усмішки, схвильовано і строго він розповідав про те, як всебічно обдарований юнак – його батько – навчав музики наслідника престолу, здавав у Санкт-Петербурзі вступний іспит Цезареві Кюї, як у вирі Першої світової потрапив у армію Денікіна, назавжди загубив першу дружину і сина, що виїхали в Париж, перейшов всі сім пекла радянських таборів, як врешті опинився у Львові...

Знаю, що це ювілейна стаття не про батька, а про сина, і все ж не можу поминути цього епізоду: видається, що у винятковій науковій і організаційній, просвітницькій, педагогічній і людській щедрості Всеволода Всеволодовича закладений не тільки його власний потенціал, але й внутрішня потреба довершити життєвий чин батька, які тому не дано було здійснити з огляду на трагічні обставини.

Одного разу як голова Державної екзаменаційної комісії після захисту дипломних на теоретичному факультеті нашої Академії професор Задерацький підністот за щастя – словами Лева Толстого: «Щастя – це задоволення без розкаяння». Саме таким щастям для мене і, впевнена, для всіх його учнів було спілкування з ним.

